

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O‘QITISH METODIKASI

Mamitaliyeva Sayyoraxon Abdumannobovna

Namangan viloyati Mingbuloq tumani 23-sonli maktab

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annatotsiya: *Mazkur maqolada 1-sinfdan 4-sinfgacha bo‘lgan o‘quvchilar uchun matematika darslarida qo‘llash mumkin bo‘lgan eng ommabop va tez uqib olinuvchi metodlar, usullar haqida to‘xtalib o‘tamiz. Bundan tashqari ushbu fanni o‘quvchilarga yaxshiroq o‘zlashtirishda yordam beruvchi va qiyin bo‘lgan masalalarni ham oson yo‘llar bilan yechish bo‘yicha ko‘nikmalar yoxud ko‘rsatmalar beriladi.*

Kalit so‘zlar: *Metod, metodika, taqqoslash, didaktik maqsadlar, malaka va ko‘nikmalar, dars turlari, yangi maqsadlar, didaktik materiallar*

Abstract: *In this article, we will focus on the most popular and quickly learned methods and methods that can be used in mathematics lessons for students from 1st to 4th grade. In addition, skills or instructions are given to help students master this subject better and to solve difficult problems in easy ways.*

Key words: *Method, methodology, comparison, didactic goals, qualifications and skills, lesson types, new goals, didactic materials*

Bugungi kunda jamiyatimizda ta’lim sohasiga judayam katta sharoitlar va imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Bog‘cha, maktab, oliy ta’lim muassasalari, barchasi, o‘zining oldiga qo‘ygan vazifasini bajarish bo‘yicha turli strategiyalarni ishga solmoqda. Barcha fanlarni innovatsion texnologiyalar, zamonaviy metodlar yordamida o‘quvchilar ongiga singdirish, ularning ta’lim sifatini oshirish maqsadida ham ko‘plab chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ta’limning barcha bosqichlarida matematika fanini o‘qitish tizimini yanada takomillashtirish, pedagoglarning samarali mehnatini qo‘llab-quvvatlash, ilmiy-tadqiqot ishlarining ko‘lamini kengaytirish va amaliy ahamiyatini oshirish, xalqaro hamjamiyat bilan aloqalarni mustahkamlash, shuningdek, 2017 — 2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili” da amalga oshirishga oid davlat dasturida belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlash maqsadida bir qancha loyihalar amalga oshirilmoqda.

Biz mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikani o‘qitishda qulay va tushunarli bo‘lgan ayrim metodlar, usullar haqida to‘xtalib o‘tamiz, zero ular ushbu fanga qiziqishni aynan shu davrlardan boshlashadi, ularga noto‘g‘ri informatsiya berish, o‘quvchini shu fanga bo‘lgan qiziqishini so‘nishiga olib kelishi mumkin, bu kabi muammolar o‘qituvchining o‘z o‘qitish usuliga diqqatliroq bo‘lishini, ko‘proq izlanishi darkorligini anglatadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikadan samarali ta’lim berilishi uchun o‘qituvchi boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasini egallab, chuqur o‘zlashtirmog‘i zarur. Matematika boshlang‘ich ta’lim metodikasining predmeti quyidagilardan iborat:

- Matematika o‘qitishdan ko‘zda tutilgan maqsadni asoslash

(nima uchun matematika o‘qitiladi, o‘rgatiladi, uni o‘qitishdan qo‘uvchilarga nima naf, kelajakda ularga bu fan qanday eshiklarni ocha oladi).

- Matematika o‘qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish

(nimani o‘rgatish, bir tizimga keltirilgan bilimlar darajasini o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos keladigan qilib qanday taqsimlansa, fan asoslarini o‘rganishda izchillik ta‘minlanadi, o‘quv ishlariga o‘quv mashg‘ulotlari beradigan yuklama bartaraf qilinadi, ta‘limning mazmuni o‘quvchilarning aniq bilim bilish imkoniyatlariga mos keladi).

- O‘qitish metodlarini ilmiy ishlab chiqish

(qanday o‘qitish kerak, ya‘ni, o‘quvchilar hozirgi kunda zarur bo‘lgan iqtisodiy bilimlarni, malaka, ko‘nikmalarni va aqliy faoliyat qobiliyatlarini egallab olishlari uchun o‘quv ishlari metodikasi qanday bo‘lishi kerak, kabi savollarga javob berilishi zarur)

• O‘qitish vositalari – darsliklar, didaktik materiallar, ko‘rgazmali qo‘llanmalar va o‘quv texnika vositalaridan foydalanish

(nima yordamida o‘qitish, qaysi usul samaraliroq, o‘quvchi qay birida yaxshiroq o‘zlashtirmoqda);

- Ta‘limni tashkil qilishni ilmiy ishlab chiqish

(darsni va ta‘limning darsdan tashqari shakllarini qanday tashkil etish).

Bu kabi savollarni har bir o‘qituvchi o‘ziga berishi, shu orqali o‘z dars o‘tish metodikasini yaratishi zarur. E‘tibor, berib qaraydigan bo‘lsak bitta o‘qituvchining dars o‘tish stoli boshqa bir o‘qituvchilikiga o‘xshamaydi, ya‘ni farq qiladi. Demak, fan bitta bo‘lgani bilan har o‘qituvchi, aynan o‘sha ma‘lumotni, o‘quvchiga har xil yetkazadi, o‘quvchi ham o‘z navbatida har xil qabul qiladi, demak o‘qituvchi har bir o‘quvchining yaxshiroq tushunishini ta‘minlashi, izlanishdan to‘xtatib qolmasligi zarur.

O‘quvchilarni mustaqil faolliklari darajasiga ko‘ra klassifikasiyalanuvchi metodlar:

- Izohli-illyustrativ metod.

Yangi axborotlarni ilgari o‘zlashtirilgan axborotlar bilan taqqoslashadi va eslab qolishadi.

- Reproduktiv metod.

Reproduktiv metodning asosiy belgisi faoliyat usulini tiklash va O‘qituvchining topshiriqlari bo‘yicha takrorlashdan iborat. Bu metod yordamida o‘quvchilarda malaka va ko‘nikmalar tarkib topadi.

- Bilimlarni muammoli bayon qilish.

Izlanishlarni olib borishga o‘rgatadi.

- Qisman izlanish yoki evristik metod.

O‘qitishning tadqiqot metodi.

Masalan, I-sinf o‘quvchilarida sonni yig‘indiga qo‘shish uquvini shakllantirish metodikasini qaraylik. O‘quvchilarga ushbu tengliklarni namoyish etuvchi rasmlar ko‘rsatiladi:

$$A + (b + c) = d, (a + b) + c = d, (a + c) + b = d$$

Bu ko‘rinish bo‘yicha masalalar tuziladi va o‘quvchilar ularni narsalar vositasida yechadilar. Yechimni analitik ifodalab, o‘quvchilar sonni yig‘indiga qo‘shish qoidasiga keladilar.

Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi bir necha fanlar bilan chambarchas bog‘liqdir:

- 1) o‘qitish asosi bo‘lgan matematika bilan;
- 2) pedagogika;
- 3) psixologiya;
- 4) boshqa o‘qitish metodikalari bilan (ona tili, mehnat...).

Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish kursi o‘quv predmetiga aylangan.

Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasining o‘qitish vazifalari:

- a) ta‘lim-tarbiyaviy va amaliy vazifalarni amalga oshirishi;
- b) nazariy bilimlar tizimini o‘rganish jarayonini yoritib berishi;
- d) o‘quvchilarning dunyoqarashini shakllantirish yo‘llarini o‘rgatishi;
- e) ta‘limni insonparvarlashtirishi;

f) matematika o‘qitish jarayonida insonni mehnatni sevishga, o‘zining qadr-qimmatini, bir-biriga hurmati kabi fazilatlarini tarbiyalashni ko‘rsatib berishi;

g) o‘qitish metodikasi I-IV sinflar matematikasining davomi bo‘lgan V-VI sinf matematikasi mazmuni bilan bog‘lab o‘qitishdan iborat. Boshlang‘ich matematika kursining vazifasi maktab oldiga qo‘yilgan “o‘quvchilarga fan asoslaridan puxta bilim berishda yangi texnologiyadan foydalanish, ularga hozirgi zamon ijtimoiy-iqtisodiy bilimlarni berish, kasb-hunarga qiziqtirish, kasblarni ongli tanlashga o‘rgatish” kabi vazifalarni hal qilishda yordam berishdan iborat. Shunday qilib, boshqa har qanday o‘quv fani kabi matematika boshlang‘ich kursi o‘qitishning maqsadi quyidagi uch omil bilan belgilanadi:

1. Matematika o‘qitishning umumta‘limiy maqsadi;
2. Matematika o‘qitishning tarbiyaviy maqsadi;
3. Matematika o‘qitishning amaliy maqsadi. Matematika o‘qitishning umumta‘limiy maqsadi o‘z

oldiga quyidagi vazifalarni qo‘yadi:

a) o‘quvchilarga ma‘lum dasturi asosida matematik bilimlar berish. Bu bilimlar matematika fani to‘g‘risida o‘quvchilarga yetarli darajada ma‘lumot berishi, ularni matematika fanining yuqori bo‘limlarini o‘rganishga tayyorlashi kerak. Bundan tashqari, dastur asosida o‘quvchilarning o‘qish jarayonida olgan bilimlarining ishonchli ekanligini tekshirishga o‘rganishlari, nazorat qilishning asosiy metodlarini egallashlari lozim;

b) o‘quvchilarning og‘zaki va yozma matematik bilimlarni tarkib toptirish lozim bo‘ladi. Matematikani o‘rganish o‘quvchilarning o‘z onalarida nutq madaniyatini to‘g‘ri shakllantirish, o‘z fikrini aniq, ravshan va lo‘nda qilib bayon eta bilish malakalarini o‘zlashtirishlariga yordam berishi kerak;

d) o‘quvchilarni matematik qonuniyatlar asosida haqiqatlarni bilishga o‘rgatish. Bunday bilimlar berish orqali esa o‘quvchilarning fazoviy tasavvur qilish xususiyatlari shakllanadi hamda mantiqiy tafakkur qilishlari yanada rivojlanadi.

Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitishning tarbiyaviy maqsadi o‘z oldiga quyidagi vazifalarni qo‘yadi:

- a) o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish;
- b) o‘quvchilarda matematikani o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarni tarbiyalash.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining vazifasi o‘quvchilarda mustaqil mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish bilan birga ularni matematikaning qonuniyatlarini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarini tarbiyalashdan iboratdir;

d) o'quvchilarda matematik tafakkumi va matematik madaniyatni shakllantirish. Matematika darslarida o'rganiladigan ibora, amal belgilari, tushuncha va ular orasidagi qonuniyatlar o'quvchilarni atroflicha fikrlashga o'rgatadi.

O'quvchilar, imkoni boricha, mustaqil ravishda qonuniyat munosabatlarini ochishlari, kuchlari yetadigan darajada umumlashtirishlar qilishlari, shuningdek, og'zaki va yozma xulosalar qilishga o'rganishlari kerak. O'qitish samaradorligining zaruriy va muhim sharti o'quvchilarning o'rganilayotgan materialni o'zlashtirishlari ustidan nazoratdir. Didaktikada uni amalga oshirishning turli shakllari ishlab chiqilgan. Bu o'quvchilardan og'zaki so'rash; nazorat ishlari va mustaqil ishlar; uy vazifalarini tekshirish, testlar, o'tkazish kabi usullardir. Didaktikada dars turiga, o'quvchilarning yosh xususiyatlariga va h.k. bog'liq ravishda nazoratning u yoki bu shaklidan foydalanishning maqsadga muvofiqligi masalalari, shuningdek, nazoratni amalga oshirish metodikasi yetarlicha chuqur ishlab chiqilgan. Boshlang'ich maktabda matematika o'qitish metodikasida mustaqil va nazorat ishlari, o'quvchilardan yakka (individual) yozma so'rov o'tkazishning samarali vositalari yaratilgan. Ba'zi didaktik materiallar dastumining chegaralangan doiradagi masalalarining o'zlashtirilishini reyting tizimida nazorat qilish uchun, boshqalari boshlang'ich maktab matematika kursining barcha asosiy mavzularini nazorat qilish uchun m o'ljallangan. Ayrim didaktik materiallarda (ayniqsa, kam komplektli maktab uchun m o'ljallangan) o'qitish xarakteridagi materiallar, boshqalarida esa nazoratni amalga oshirish uchun materiallar ko'proqdir. Matematika o'qitishida mustaqil ishlar. Matematika o'qitish jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirish va matematikaga bo'lgan qiziqishini rivojlantirish omillaridan biri - O'quvchilar bilan olib boriladigan mustaqil ishlardir. Matematika darslarida mustaqil ishlar yangi materialni o'rganishga tayyorgarlik ko'rishda, yangi tushunchalar bilan tanishishda, bilim, uquv va malakalami mustahkamlashda, shuningdek, bilimlarni nazorat qilishda amalga oshiriladi. O'qitish shakli - bu o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatlarini uni turli sharoitlarda (sinfda, ishlab chiqarishda va hokazo). o'tkazilishiga muvofiq ravishda o'qituvchi tomonidan tarbiyaviy o'qitish jarayonida foydalaniladigan qilib tashkil etilishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

- Toshkent sh., 2020-yil 7-may, PQ-4708-son. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-maydagi PQ-4708-son qarori I-ILOVA
- Jumayev M. E. Boshlang‘ich matematika nazariyasi va metodikasi.-T. :”Amaprint”, 2005.
- Jumayev Mamanazar Ergashevich, Tadjiyeva Zumrad G‘iyosovna. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. Toshkent-“Fan va texnologiya”-2005
- <https://arxiv.uz>